

Neyzen Tevfik

İZMİR MEVLEVÎHÂNESİ VE NEYZEN TEVFİK

MEHMET DEMİRCİ

İzmir Mevlevîhânesi'nin kurucu şeyhi Halil Âkif Dede'dir (1803-1888). İyi yetişmiş bir Mevlevî olan Halil Dede yedi yaşında hâfız olur, 18 yaşında kıraat ilminde icâzet alır. 35 yaşında iken Nakşibendî tarikatine girer. Güzel kıraatı ve mûsikî yeteneğinin onu Mevlevîlik'e yönelttiği düşünülebilir. Bu sebeple İstanbul'a gider, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Osman Selâhaddin Dede'nin yanında çile çıkarır. İzmir'e döner. Sultan Abdülmecid'in yardımıyla o zaman için şehrin en güzel yerinde Mevlevîhâne'yi kurar. 38 sene şeyhlikten sonra 1305/1888'de vefat eder. Dergâhın semâhanesine defnedilir.¹

1850 senelerinde açılan İzmir Mevlevîhânesi'nin 75 senelik bir ömrü olduğu görülür: 1850-1925. Bu Mevlevîhâne'nin en aktif ve renkli sîmâsı Şeyh Nûreddin Efendi'dir. Halil Dede'nin oğludur. Otuz iki yıl postta kaldığı görülür. Nûreddin Efendi ilköğreniminden sonra özel dersler gördü. Farsçayı Hoca Fikri Efendi'den öğrendi. Genç yaşında Mevlevî şeyhliğine getirildi. Sultan Abdülhamid ve Meşrûtiyet devirlerinde şeyhlik görevi

dışında şair, bestekâr, fikir ve sanat adamı olarak da dikkati çeker. Küçük kardeşi Cemal Efendi de neyzenliği ve besteleriyle tanınmış bir mûsikî adamıdır.²

Şeyh Nûri zamanında İzmir Mevlevîhânesi'nin, bu şehrin mûsikî hayatına bir canlılık getirdiği görülüyor. Birinci Dünya Savaşı sırasında Şeyh Nûri'nin, bir Mevlevî gönüllüleri grubu toplayarak cepheye gönderdiği anlaşılıyor. Şeyh Nûreddin'in vefâtı işgal sırasında, 4 Aralık 1920'de olmuş ve dergâhın hazîresine defnedilmiştir.

Şeyh Nûreddin Efendi vefat edince yerine oğlu Mehmet Celâleddin postnişin oldu. Yeni postnişin 13-14 yaşlarında idi. Bu yüzden Râkım Elkutlu (1869-1948) bir süre şeyh nâipliği yaptı. Zaten beş sene sonra 1925'te tekkeler kapanacaktır. Bu çok yakışıklı, fakat o nispette tâlihsiz genç şeyh, henüz bekâr iken 25 yaşında vefat etmiştir.

Âilede mûsikî yeteneği irsî olarak devam ediyor olmalı ki, Şeyh Nûreddin Efendi'nin birâderi ve Mevlevî tekkесinin neyzen başı Şeyh Cemal'in oğullarından Nûri Şenneyli (ö. 2006) kanun sanatçısı ve koro şefi olarak yıllarca TRT'de görev yaptı.

¹ Bursalı M. Tahir, *Aydın Vilâyetine Mensub Meşâyih Ulemâ Şuarâ Müverrihîn ve Etubbânın Teracim-i Ahvâli*, haz. M. Akif Erdoğan, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s.73; Ömer Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve sanat Adamları*, Kültür B. Yayını, Ankara, 2000, s. 175.

² İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal, *Hoş Sadâ*, İstanbul, 1955, s. 114,

Özel mülk olan İzmir Mevlevihânesi zamanla varisleri tarafından satılmıştır. Bugün ondan kalan tek hatıra, Agora'nın yukarı taraflarında, 806. sokak (Patlıcanlı Yokuşu) ile 803. sokağın kesiştiği yerin köşesinde yer alan haziresine ait arsadır.

çalışılır. Tam teşhis konamaz, sara veya bayılma denir.

Urla'da tanıştığı Berber Kâzım Ağa'dan ney dersi alır. Âilesi hastalığı sebebiyle ona şefkatle yaklaşır ve isteklerini yerine getirmeye çalışır. Biraz iyileşince 1895 yılında İzmir İdâdisi'ne yatılı olarak kaydettirilir. Ancak disipline ve sorumluluk almaya tahammül edemez. Sık sık baygınlık geçirmesi üzerine bir ay sonra okuldan atılır.

Neyzen Tevfik

Şeyh Cemal Efendi

Şehrin mûsikî ve edebiyat hayatında önemli bir merkez olan İzmir Mevlevihânesi'ne yolu düşenlerden biri de Neyzen Tevfik Kolaylı (1880- 1953) olup neyzenliği, hicivleri ve derbeder kişiliğiyle tanınır.

Tevfik 1880 yılında Muğla'nın Bodrum ilçesinde dünyaya geldi. İlköğrenimini Bodrum İptidai Mektebi'nde tamamladıktan sonra, Bodrum Rüşdiye'sinde öğretmen olan babası Hasan Fehmi Efendi'nin öğrencisi oldu.

Yedi yaşlarındayken Bodrum'daki bir kahvede dervişlerden dinlediği neyin sesine hayran kalır. O yıllarda âsâyîş bozuktur. Bulunabilen eşkiyâya ağır cezâlar verilir. Yakalananlar idam edilir. İbret-i âlem için Bodrum'un meydanında onların kesilmiş başları sııklar üzerinde gezdirilir. Bir keresinde bunları gören küçük Tevfik manzaranın etkisiyle rûhî bunalım geçirir.

1894 yılında babası Urla'ya tâyin edilir. Tevfik İzmir İdâdisi'ne gönderilecektir. Ancak ciddi bir sinir krizi geçirir. İstanbul'da hastalığına çözüm bulmaya

Bu sırada yolu İzmir Mevlevihânesi'ne düşer. Burada Şeyh Nurettin ile tanışır. Neyzen Baş Cemal Bey'in (Şenneyli, 1871-1945) öğrencisi olur. Buraya dört-beş yıl gelip gider. Devrin önemli şâir, edip, muharrir ve müzisyenleri ile tanışır. Edebî bilgisini ve zevkini geliştirir. Türkçe, Arapça ve Farsça dersleri alır. Ünlü şâirlerin divanlarını okur. Şiirler yazar. Mevlevihâne'de ortam onun için sıkıcı değildir. Sağlığı düzelir. Babasının hayâli onu okutmaktır. Bu sebeple 1899 yılında tahsiline devam etmek için İstanbul'a gider. Yaşı 19'dur.

Bazı yazarlar Neyzen Tevfik'in İzmir Mevlevihânesi'ndeki dört-beş yılından habersizlerdir. Onun ibtidâi ve rüşdiye tahsilinden hemen sonra İstanbul'a geldiği ileri sürülür. Cemaleddin Server Revnakoğlu bu hataya düşenlerdendir.³ Oysa Neyzen Tevfik "Tercüme-i Halim" şiirinde hayatının bu safhasını ayrıntılı biçimde anlatır.

*

³ Bkz. Revnakoğlu'nun İstanbul'u İstanbul'un İç Tarihi, Fatih, hazırlayan Mustafa Koç, Fatih Bekediyesi kültür yayını, İstanbul, c. I, s. 200

İstanbul'a gelen Tevfik derbederliği ve alkol düşkünlüğü sebebiyle girdiği medrese öğrenimini devam ettiremez. Neyzen Tevfik neyle ve mûsikî ile özdeşleşmiş biridir. Kendisine medrese çevreleri tepkilidir.

Ama toplumun başka bâzı kesimleri onu el üstünde tutarlar. Hayâtın akışı içinde mûsikî var ve hep ilgi görmüştür. Tevfik alkolik ve derbederdir ama Hak vergisi sanatı ve neyi onu tolere ettirir.

Böyle aykırı ve marjinal ama cevherli kimseleri nereye koyacağız? Tekkelerin dergâhların onları rehabilite ettiği söylenebilir. Babası hayalleri olan biriydi, Tevfik ise aykırı bir çocuk. Bu çocuk İzmir Mevlevîhânesi'nde kazanılır. Tevfik oraya devam etmeye başlar. Burası ona ona ilâç gibi gelir; mûsikî ilgisi, içindeki şiir ve sanat kabiliyetleri gelişir.

Neyzen Tevfik 19 yaşına kadar, dört yıl İzmir Mevlevîhânesi'nde Mevlevî terbiyesi ile yetişti. Medrese öğrenimi için-İstanbul'a gittiğinde Yenikapı, Galata ve Bahâriye Mevlevîhânelerine devam etti. Ancak, kurallara uymadığı için oralarda tutunamadı. O bir yerde karar kılabilen sebat ve mizâca sâhip değildi, serâzat bir yapıya sâhipti.

Neyzen Tevfik'in bir de Bektâşilik yönü vardır. Yolu bir ara İstanbul Sütlüce Bektâşî Tekkesi'ne düşer. Merak sâikiyle gitmiştir. Ancak gördüğü sıcak ilgi ve Bektâşî geleneklerini beğenmesi bu tekkeye sık sık uğramasına vesîle olur. İstanbul'da Tahsil için girdiği medreseden uzaklaştırılmıştır. Mevlevîhânelerde tutunamamıştır. İzmir Mevlevîhânesi'nde gördüğü mânevî atmosferi de özlemektedir. Bu özlemine gidermek için Sütlüce Bektâşî Tekkesi uygun bir yerdir. Tekkenin şeyhi Münir Baba'dan nasip alır. Şu mısırâlar ona âittir:

*Mey'de Bektâşi göründüm, Ney'de oldum Mevlevî
Meşrebim Mollâ-yı Rûmî, mezhebim Bektâşîdir⁴*

Tercüme-İ Hâlim

Neyzen Tevfik'in bu ismi taşıyan uzun bir şiiri vardır, burada özetle hayâtını anlatır. Bu şiirin İzmir Mevlevîhânesi'ni tasvir ettiği bölümünü⁵ ve ardından düzyazıya çevrilmiş şeklini sunuyoruz:

*Peyimde mâzî-i ekdâr, önümde âtî-i gam
Şu hâle bak, medet ey çâre-sâz-ı kalb-i elem.*

*Deyip elsiz ayaksız düşünce dergâba
Göründü pîr-i hakikat hemen bu güm-râba*

Arkamda kederli bir mâzi, önümde üzüntülü bir gelecek vardı. Şu hâle bak, medet ey kalplere çâre bulan, diyerek, elsiz ayaksız, yani çâresiz bir şekilde Mevlevî Dergâhı'na düştüm. Yolunu şaşırılmış olan bana tarîkatın piri göründü.

*O zât-ı mürşid-i azam ki Şeyh Nüreddin
Harîm-i mahfil-i irfanda câ-nişîn ü metîn*

Bu zat, en büyük mürşid, yani yol gösterici olan Şeyh Nureddin'dir. Kendisi irfan meclisinin tâ içinde sağlam yeri olan biridir.

*O anda bertaraf oldu hemen suâl ü cevap
Dedi "Birâderi gör, durma eyle şitâb"*

Onunla karşılaşınca bende soru cevap kalmadı, endişelerim dağıldı. Bana dedi ki: "Biraderimi gör, hiç durma hemen meşke, ney öğrenimine başla."

*Cemal Efendi ki şeyhin birâderi hem de
Birinci neyzeni dergâb-ı pîrin ol demde*

4 Daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Demirci, İzmir'de Tasavvuf Kültürü, H.Yayıncılık, İstanbul, 2017

5 Neyzen Tevfik, "Tercüme-i Hâlim", *Azâb-ı Mukaddes* içinde, Haz. Celal Kırılancık, İtaliy Kitaplar, Ankara, 1998, s. 158-160

Şeyh Nüreddin Efendi ve
Şeyh Cemal Efendi

Biraderim dediği, kardeşi Cemal Efendi idi. Kendisi Mevlevîhânenin birinci neyzeniydi. *Kemâl-i vecd ile tebliğ-i emr-i şeyh etti Kabûle mazhar olup şevk u gaşy ile bitti* Tam bir coşkuyla Şeyh Nureddin'in emrini kendisine bildirdim. O da beni kabul etti. Kendimden geçercesine hissettiğim bir arzû ve istekle işe başladım.

*Sarıldı dâmen-i üstâda öptü ellerini
Der-i cemâline vakfetti cânını, serini*
Üstâdımın eteğine sarılıp elini öptüm. Neyzen başı Cemal Efendi'nin kapısına canımı ve başımı vakfetmeye karar verdim. *Açıldı bâb-ı füyûzu bazîne-i hünerin
Kapandı perde-i âlâmı ömr-i derbederin*
Böylece bana neyzenlik hünerine âit hazînenin feyiz kapısı açıldı ve ömrümün derbederlik perdesi kapanmış oldu. *Notayla meşke devam etti şöyle birkaç mâh
Semâa, mutribe girdi ney elde, başta küülâh*
Birkaç ay notayla meşk etmeye devam ettim. Hattâ başımda Mevlevî külâhı olduğu hâlde semâ yaptım, elimde neyle mutrip heyetine girdim. *Füyûz-ı hazret-i pîre şu en celi bürhan
Ki geçmeden sene nazm ü kavâfi vü evzan*
Hz. Pir Mevlânâ'nın bana olan feyzinin en açık delîli şu ki bir sene geçmeden vezinli kafiyeli şiir söylemeye başladım. *Yakıştı ağzıma az çok dilindeki hevese
Ve hem de yazdı gazeller sûtûn-ı Muktebes'e*
Gönlümdeki heves az çok ağzıma ve kalemime ulaştı. Muktebes adlı dergide çıkan gazeller yazdım. *Tanıştı birçok eâzımla şimdi İzmir'de
Bulundu hayli zaman meclis-i ekâbirde
Cenâb-ı Eşref'e, Abdülhalîm Memdûh'a
Şekib'e, Hakkî'ya, Nevzad'a Rûhi Baba*
İzmir'de birçok ileri gelen kimseyle tanıştım. Uzun süre büyüklerin toplantılarında bulundum. Şâir Eşref, Abdülhâlim Memduh, Tokadîzâde Şekip, Bıçakçîzâde Hakkî, Tefîk Nevzad ve Rûhi Baba bunlardandır. *Ederdi tekyede hizmet bu ehl-i irfâna
Karıştı işte bu yolda miyân-ı insâna*

Tekke'de bu irfan sâhibi kimselere hizmet ettim. İşte böylece bu yolda insan arasına karışmış oldum.

*O bir geceydi ki gördü garib bir rüyâ
Döküldü destine dendâni cümleten, amma*

*Sâdef gibiydi letâfette hepsi de parlak
Duyulmadı acısı, sonra bir semâ-yı şafak*

*Açıldı uctu fezâyâ elinde tuttuğu ney
Nedir bu vâkıa, böyle göründü peyderpey*

Bir gece çok garip bir rüya gördüm: Ağzımdaki bütün dişler elime dökülmüştü. Hepsi sedef gibi parlak ve güzeldi. Herhangi bir acı da duymamıştım. Daha sonra pırl pırl aydınlık bir gökyüzü açıldı ve elimde tuttuğum ney fezâyâ uçup gitti. Ardı ardına gördüğüm bu rüyâ nedir diye merak ettim.

*Halîl Efendi anın rehberiydi dergebde
Hikâye etti bu rüyâyı, şöyle yordu Dede:*

*Sözün, sazınla, yazında fûrûğ-ı ulviyet
Ki, şûle-pâş olacaktır ilerde bence, evet*

Doğruca dergâhtaki rehberim olan Hâlil Efendi'ye gittim, rüyâmı anlattım. Hâlil Dede şöyle yorumladı: “Sen ileride üstün bir yere geleceksin; sözünle, sazınla ve yazdıklarınla âdetâ alev saçacaksın.”

*Gelirdi haftada bir kere Urla'dan pederi
Şaşar kalırdı görünce bu eski derbederi*

Babam haftada bir kere Urla'dan İzmir'e gelirdi. Eskiden derbeder bir hayat süren beni böyle görünce şaşar kalırdı.

*Ederdi Hazret-i Şeyb'e niyâz-ı bî-pâyân
Benim değildir efendim, vakıf kapında bu can*

*Bu sâdece mekteb-i rüşdiyyede biraz benden
Okur yazar gibi olmuştu. Çıktı pek erken*

*Evân-ı devre-i tabsîli kaldı böyle basît
Müsâid olmadı mâzî, felek, zamân u mubîit*

*Olanca gördüğü mâlûm-ı ârifâneleri
Bağışladım der-i dergâba sizensiz pederi*

Şeyh Nureddin Hazretlerine sonsuz niyazlarda bulunur ve şöyle derdi: “Efendim bu can, bu evlât benim değildir, artık senin kapına vakfedilmiştir. Kendisi Rüşdiye mektebinden ve biraz da benden öğrendikleriyle sâdece okur yazar hâle gelmişti, işi pek erken bıraktı. Bu yüzden tahsil devresi böyle basit kaldı. Geçmişteki durumu, tâlihi, zamanı ve muhîti pek müsâit olmadı. Görüp göreceği sizensiz, sizce her şey mâlûm. Onu dergâha bağışladı, artık babası sizensiz.”

*O yıl da böylece geçmişti sinni yirmisine
Takarrüb eyledi İstanbul'a hemen o sene.*

*Berây-ı ilm ü hüner tavsiyeyle yolladılar
Cenâb-ı Fâtibu'l-ebvâb kim bilir ne kılar?*

Yıllar böylece geçti, yaşım yirmiye yaklaşınca hemen o sene beni ilim ve hüner elde etmem için babam İstanbul'a gönderdi. Kapıları açan Cenab-ı Hak kim bilir ne gösterir?

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı
Mevlana Kültür Merkezi, Çimenlik Mahallesi, Aslanlı Kışla Caddesi, No:8
Karatay/KONYA